

СӨЗЛҮК ВЕ ДҮШҮНДИРИШ

АББА – (арамей.) Ата.

АДЫЛ – Иса Месих.

АЖДАРХА – Шейтан.

АКЛАМАК – Инжиле гөрә, бүтин адамзат гүнә эдип, Худайың газабына сезевар боляр, довзаха хөкүм эдилйәр.

Йөне гүнәлерини боюн алып, Иса Месихиң өленине чын йүрекден иман эденлериң гүнәсини багышлап, иман эден гүнәкәри Худай „догры“ дийип кабул эдйәр.

АЛАМАТ – Инжилде көпләнч бириниң Худай тарапындан иберилендигини тассыкляян мугжыза.

АЛФА – грек элипбийиниң илкинжи харпы.

АРТЕМИС – греклериниң танымал зенан таңрыларындан бири. Иң улы Артемис ыбадатханасы Эфес шәхериндеди.

АСАФ – Давут патышаның заманында яшап гечен мешхур сазандалар ёлбашчысы.

АСИЯ – хәзирки Түркийәниң гүнбатар тарапында ерлешен Рим веляты.

АТА – Баш харп билен язылан махалы Худай гөз өнүнде тутуляр.

БААЛ – гадымы кенганлыларың бир буты.

БЕЕЛЗЕБУЛ – кенган халкының уян „белент ерлер таңрысы“. Инжилде эрбет рухларың башлыгы Шейтан үчин хем уланыляр.

БУ ДҮНЙӘНИҢ ХӨКҮМДАРЫ – Шейтан.

БУХУР – якыян хошбой ыслы жисим, ладан.

ВАРВАР – (грек.) кесеки, гайры миллетден болан.

ВЕЙРАНЧЫЛЫК ГЕТИРЙӘН ЙИГРЕНЖИ – ахырзаманда пейда болжак „Месихе гаршы гөрешижиги“.

ГЕЛЖЕК – Иса Месих.

ГӨЗЕГЧИЛЕР – иманлылар йыгнагына ёлбашчылык эдйён адамлар.

ГӨК – Инжилде үч маныда гелйёр: 1) Асман; 2) Худайың гөзе гөрүнмейён тагты; 3) Худайың Өзи.

ГӨКЛЕРИҢ ПАТЫШАЛЫГЫ – сер. Худайың Патышалыгы.

ГӨРНҮШ – Худай тарапындан адамың гөзүне гөрүнйён зат.

ГУРБАН ЭДИЛЙЁН ЕР – Иерусалимдэки ыбадатханада үстүнде Худая гурбан хөдүрленйён секи.

ГҮНОРТАНЫҢ АЯЛ ПАТЫШАСЫ – Сүлейман патышаның янына гөрме-гөрше гелен Шеба меликеси.

ДАВУТ ОГЛЫ – Давут патышаның неслинден болан Месих.

ДОГАНЛАР – Инжилде көпленч Иса Месихе иман эденлери анладян сөз.

ДҮНЙӨ – Инжилде үч маныда гелйёр: 1) Элем жахан; 2) адамзат; 3) адамларың Худайың гаршысына аяга галмалары нетижесинде дөрөйён ягдай.

ЖҮЛ ВЕ КҮЛ – гадым заманларда ехудылар тоба я-да яс аламаты хөкмүнде жул гейнип, башларына күл сепип-дирлер.

ЗЕБУР – Худайы тарыпламак үчин овазлы окалян нагмалар (мезмурлар) йыгындысы. Мезмурларың көпүсини Давут пыгамбер языпдыр.

ИЕРУСАЛИМ – Ысрайылың пайтагты.

ИМАНЛЫЛАР ЙЫГНАГЫ – 1) хер ерде ве хер дөвүрде Иса Месихе иман эденлериң жеми; 2) хайсы-да болса, бир ерде Иса Месихе иман эденлерден ыбарат болан жемагат.

ИНЖИЛ – Асыл манысы „хош хабар“. 1) Иса Месих барадакы Хош Хабар; 2) Мукаддес Китабың икинжи бөлүми болан Тэзе Эхт.

ИҢ МУКАДДЕС ЖАЙ – Иерусалимдэки ыбадатхананың дине баш рухана йылда бир гезек гирмегине ругсат эдилен бөлүми.

ИСА – (еврей. Ешуъа) „Халасгәр Худай“.

ИШАЯ – гадымы пыгамберлерин бири.

КАНУН – сер. Мукаддес Канун.

КАНУНЧЫЛАР – Инжилде Мукаддес Язгылары гөчүрмек, дүшүндирмек ве өвретмек билен мешгулланан ехуды дин адамлары.

КӨНЕ ӘХТ – Иса Месихден озал язылан Төврат, Зебур ве пыгамберлерин язгылары. Мукаддес Китабың биринжи бөлүми Көне Әхтден ыбаратдыр.

КӘСЕ – Инжилде кәбир ерлерде агыр гам-гуссаны аңладяр.

ЛЕВИЛИ – Ысрайылың леви тайпасындан болан, ыбадатханада руханылара ярдам эдйән хызматкәр.

МАЗАР – гадымы ехудылар өлүлерини гаяда оюлан говакда жайлапдырлар. Говагың агзына болса бир улы даш гоюпдырлыр.

МАННА – Худайың чөлде ысрайыллылары доюрмак үчин гөкден индерен иймити.

МЕСИХ – „месх эдилен адам“. Гелжекдиги озалкы пыгамберлер тарапындан өнден хабар берлен Халасгәр Иса.

МЕСИХЕ ГАРШЫ ГӨРЕШИЖИ – 1) Иса Месихе гаршы чыкян адам; 2) ахырзаманда Шейтандан гүйч алып, Иса Месихе гаршы чыкжак гаты ёвуз адам.

МЕСИХИҢ РУХЫ – сер. Мукаддес Рух.

МЕСХ ЭТМЕК – гадым заманда мукаддес ишлерде уланылжак затларың үстүне я-да тәзе везипә белленен адамың башына яг чалмак.

МИКАЙЫЛ – баш перишделерден бириниң ады.

МИЛЛЕТЛЕР – ехуды болмадык халклар.

МУКАДДЕС ЖАЙ – Иерусалимдәки ыбадатхананың дине руханыларың гирмегине ругсат эдилен бөлүми.

МУКАДДЕС КАНУН – Худайың Муса пыгамбере берен, Төвратың эсасыны дүзйән табшырыклары.

МУКАДДЕСЛЕР – Худайың мукаддес халкы, Иса Месихе иман эденлер.

МУКАДДЕС РУХ – Худайың башы ве соңы ёк Рухы. Ол адамзада Худайы танадыр, оны Иса Месихе тарап гөнүкдирип, Оңа иман эденлериң калбында яшаяр (Яхя 14, Римлилер 8).

МУКАДДЕС ШӘХЕР – Иерусалим.

МУКАДДЕС ЯЗГЫЛАР – 1) Иса Месихе ченли Көне Әхт (Төврат, Зебур ве пыгамберлериң язгылары); 2) Иса Месихден соң Көне Әхт ве Тәзе Әхт (Инжил).

МҮР – эм ве атыр үчин уланылан гымматбаха хошбой ыслы яг.

НОВБАХАРЛЫК ХАКЫ – гадымы заманларда бир машгаланың баш оглуның артыкмач хаклары болуп, атасы оңа айратын пата берипдир.

ОГУЛ – сер. Худайың Оглы.

ОЛ ГҮН – Инжилде Иса Месихиң гайтадан гелип, дүнийәниң үстүнден хөкүм чыкаржак вагты гөз өңүнде тутулар.

ОМЕГА – грек элипбийиниң соңкы харпы.

ОНКИЛЕР – Иса Месихиң ресуллыга сайлан он ики шәгирди.

ОН ТАБШЫРЫК – Мукаддес Кануның эсасыны дүзйән табшырыклар.

ПЕСАХ БАЙРАМЫ – Мүсүрде чекен гулчулыкларындан халас эдилендиклери мынасыбетли ехудыларың хер йыл тутян байрамы. Бу байрамда гурбан эдилен гузы эти билен петир чөрек ийилийәр (Матта 26:1-29, Еврейлер 11:28).

ПЕНТИКОСТ ГҮНИ – (грек.) „эллиңжи гүн“. Ехудыларың песах байрамындан элли гүн соң тутян хасыл байрамы.

ПЕТИР БАЙРАМЫ – сер. Песах Байрамы.

ПОНТИУС ПИЛАТУС – милладдан соң 26–37 йылары арасында Рим империясының Яхуда велятында хәкимлик эден адам.

ПЫГАМБЕРЛИК ӘТМЕК – велилик әтмек.

РЕБ – Ата Худая, Иса Месихе ве Мукаддес Руха берлен ат. Эе, хожайын, ага.

РЕББИ – (арамей.) мугаллым.

РЕББИҢ САЧАГЫ – месихилериң Исаның өлүмини ятламак максады билен өзара чөрек бөлүшип, үзүм ширесини пайлашамагы (Матта 26:26-29; Маркус 14:22-25; Лука 22:15-20; 1 Коринтослылар 11:23-34).

РЕСУЛЛАР – Иса Месихиң Өзи барадакы Хош Хабары дүнийө яйратмалары үчин сайлап иберен адамлары.

РУХ – (улы харп билен языланда) Мукаддес Рух.

РУХЫ СЫЛАГЛАР – Мукаддес Рухуң иманлылар йыгнагыны рухы тайдан өсдүрмек максады билен олара берйөн адатдан дашары башарныклары.

САБАТ ГҮНИ – ехудыларың мукаддес, дынч алма ве ыбадат гүни: шенбе.

САДДУКЕЙЛЕР – Көне Эхтден диңе Муса пыгамберин китапларына (Төврата) ынанан гадымы ехуды мезхеби.

Саддукейлер өлүмден соңракы дирелише, женнет-жәхеннеме, жындыр перишделере ынанмаярдылар.

САЙЛАНАНЛАР – Худайың сайланлары, Месихе иман эденлер.

САМАРИЯЛЫЛАР – ехудылар билен кәбир Кенган илатының гарышмагындан эмеле гелен халк. Самариялылар сап ганлы дэлдиги үчин ехудылар олары әсгермезлик эдипдирлер.

СИНАГОГА – ехудыларың ыбадатханасы.

СИНА ДАГЫ – Худайың Муса пыгамбере Мукаддес Кануны берен дагы.

СИОН – үстүнде Иерусалимиң гурлан депелеринден бири. Гөчме маныда „Худайың месгени“, „Худайың халкы“.

СОВГАТ – Инжилде кәбир ерлерде гурбан.

СОДОМ ВЕ ГОМОРА – гүнәкәрлиги ве харам ишлери зерарлы Худай тарапындан вейран эдилен гадымы шәхерлер.

СӨЗ – Худайың сөзи.

СҮННЕТЛИЛЕР – Инжилде 1) тутуш ехудылар; 2) Иса Месихе иман эден ехудылар.

СҮННЕТСИЗЛЕР – Инжилде ехуды дэллер.

ТАЙЯРЛЫК ГҮНИ – сабат гүнүниң өнүнден гелип, сабата тайярлык гөрүлйән гүн.

ТӨВРАТ – 1) Худайың Муса пыгамбере берен Мукаддес Кануны; 2) Көне Әхтиң шу Кануныны ичине алян илкинжи бәш китабы; 3) Кәбир ерлерде Көне Әхтиң жемини аңладяр.

ТУТЫ – ехудыларың ыбадатханасында „Мукаддес Жай“ билен „Иң Мукаддес Жайың“ арасындакы туты.

ТӘЗЕ ӘХТ – 1) Худайың барча адамзат билен эден ве Иса Месихиң гүнәкәрлериң ерине жаныны пида эдип, Өз ганыны дөкмеги билен гүйже гирен әхт; 2) бу әхти ичине алян Инжил китабы.

УЛЫ АТАЛАР – Ысрайыл халкының гадым заманларда белли дин ве дөвлет адамлары.

ФАРИСЕЙЛЕР – гадымы ехудыларда диниң парз ве сүннетлерини хөкманы суратда ерине етирмеги буйран мезхеп.

ХАЛЕЛУЯ – (арамей.) „Реббе өвги айдың“.

ХАРУН – Муса пыгамбериң агасы.

ХЕПДӘНИҢ ИЛКИНЖИ ГҮНИ – екшенбе.

ХИРОДЕС – Инжилде бәш айры шахсың ады: 1) миладдан өң 40–4 йылларда Рим адындан Филистинде патышалык эден Улы Хиродес (Матта 2:1, Лука 1:5). 2) Улы Хиродесиң оглы Архелас (Матта 2:22). 3) Яхя пыгамбери өлдүрен хәким Хиродес Антипас. Иса Месихи хөкүм эдилмеги үчин Понтиус Пилатуса иберен адам (Лука 23:1-12). 4) 1-нжи Хиродес Агриппа. Миладдан соң 37–44 йылларда Филистиниң бир бөлегинде хөкүм сүрен патыша (Ресулларың Ишлери 12:20-23). 5) 2-нжи Хиродес Агриппа. 1-нжи Хиродес Агриппаның оглы. Павлусы сорага чекен адам (Ресулларың Ишлери 25:13, 26:32).

ХОСАННА – (арамей.) „шинди халас эт“.

ХОШ ХАБАР – Иса Месихиң өлмеги ве дирелмеги барадакы гутулыш хабары.

ХӨДҮРЛЕНЕН ЧӨРЕКЛЕР – гадым заманда Иерусалимдәки ыбадатханада хер сабат гүни Ысрайылың он ики тайпасының адындан Худая хөдүрленип гойлан он ики чөрек.

ХУДАЙДАН ГОРКЯНЛАР – Иса Месихиң заманында ехуды динине гирен, йөне сүннетленмедик адамлар.

ХУДАЙЫҢ ОГЛЫ – Худайың Өз тебигатындан болан Иса Месих. Бу ерде Ата билен Огул арасындакы рухы багланышык гөз өңүнде тутуляр.

ХУДАЙЫҢ ПАТЫШАЛЫГЫ – Худайың бир патыша кимин бүтин дүниә хөкүм сүрйәнини, Онуң Иса Месихиң гетирен тәзе дурмушыны кабул эденлериң калбында гуран патышалыгыны аңладян сөз.

ХУДАЙЫҢ СӨЗИ – 1) Мукаддес Язгылар; 2) Иса Месихиң таглыматы; 3) Иса Месихиң Өзи.

ХЫЗМАТЧЫЛАР – иманлылар йыгнагында гөзөгчилере ярдам эдйән адамлар.

ЧАДЫР – гадымы ехудыларың гөче-гөчлүк дөврүнде өзлери билен гөчүрип гондуран ыбадатханасы.

ЧАТМА-ТЕЛӘР БАЙРАМЫ – бу байрамда ехудылар аталарының Мусаның ёлбашчылыгында чөлде гечирен гүнлерини ятлап, еди гүнлөп чатма-теләрлерде яшаярлар.

ЧОКУНДЫРМАК – Инжилдәки манысы гүнәли дурмушдан тоба эдип, Иса Месихе иман эдени сува чүмдүрмек я-да үстүне сув сепелемек.

ЧӨРЕК БӨЛМЕ – сер. Реббиң сачагы.

ЫБАДАТХАНА – ехудыларың Иерусалимдәки меркези ыбадат жайы. Илкинжи гезек миладдан өң онунжы асырда Давут патышаның оглы Сүлейман тарапындан салнан, соң хем ики гезек йыкылып, гайтадан гурлан бу ыбадатхана миладдан соң 70-нжи йылда римлилериң хужүминде харап болупдыр.

ЫНСАН ОГЛЫ – Иса Месихиң атларындан бири.

ЭЛ ГОЙМАК – бирине ак пата бермек я-да везипә беллемек мақсады билен онуң үстүне эл гоймак.

ӘХТ ГАНЫ – Худайың Муса пыгамбериң заманында Ысрайыл халкы билен эден Көне Әхти гурбан эдилен малларың ганы билен гүйже гирипди. Тәзе Әхт болса Иса Месихиң дөкүлен ганы билен гүйже гирйәр.

ӘХТ САНДЫГЫ – ехудыларың ыбадатханасының Иң Мукаддес Жайында сакланан сандык. Бу сандыгың ичинде йүзүне Худайың Муса берен „Он Табшырыгы“ язылан ики даш сахыпа барды.

ЯКЫЛЯН СОВГАТ – Худая гурбан эдиленден соң якылян хайван.

ЯШУЛУЛАР – 1) гадымы Ысрайылда аксақгаллар; 2) иманлылар йыгнагына гөзегчилик эдйәнлер.